

Frederikshavn

Om end Frederikshavn først blev købstad i 1818 og samtidig fik sit navn i taknemmelighed over Frederik den Sjettes velgerninger mod byen, havde fiskerlejet og fæstningen Fladstrand længe spillet en betydelig rolle på grund af stedets gode naturhavn. Tordenskiold brugte stedet som fast base i 1711-1718, og under Englænderkrigen blev forbindelsen med Norge i betydelig grad opretholdt med udgangs-

Tilbygningen i forgrunden er fra 1962-64, mens den gamle del, helt op mod det tidligere tinghus, er fra 1845.

punkt derfra. I Henrik Ibsens berømte digt *Terje Vigen* henter helten sin dyre last, tre tønder byg, som skulle frelse hustru og barn fra sultedøden, i Fladstrand. I 1813 sejlede prins Christian Frederik derfra forklædt som svensk fisker på vej til sin norske stordåd.

Fladstrand hørte til det store Horns herred, hvis herredsfoged boede i Hjørring, hvor han også var byfoged, og hvor arresten lå, men 1815 skiltes byen fra herredet, hvis tingsted flyttedes til Fladstrand. Skiftende herredsfogder – fra 1818 byfogeder – tog bopæl på gården Frydenstrand, hvor der indrettedes fire arrestkamre. De første år klarede byen sig således uden et egentligt rådhus, og det kan meget vel have været de utilstrækkelige arrester, som var bestemmen- de for, at det efter 1841 besluttedes at bygge et råd-, ting- og arresthus. Købmand Chr. Sørensen deltog som medlem af borgerrepræsentationen i beslutnin- gen, solgte grunden til tinghuset og blev entreprenør ved opførelsen, det var næppe gået i dag, i en samti- dig sang kaldtes huset »hr. Sørensens Drømmeslot«, men til gengæld byggedes huset – én etage med højt midterparti – på under et år og for den moderate pris af 1.652 rdl., to rdl. under overslaget. Tegningerne var leveret af vor gamle bekendt, kgl. bygningsinspektør *Frederik Ferdinand Friis*, som vi har mødt i kapitlerne om Frederikssund, Holbæk, Kalundborg og Nykø- bing Mors. Med sin gulkalkede facade lyser huset sta- dig op på hovedstrøget Danmarksgade.

1845 kunne huset indvies med andagt af sogne- præst Mølsted, en tale af den konstituerede byfoged Künell – den formelle indehaver var suspenderet på

Portrummet ind til arresthusets gård, hvor man i baggrunden ser tilbygningen fra 2004.

grund af embedsforsæelser – og et leve fra amtmanden for landets fader, kong Christian den Ottende, hvis buste også prydede tingsalen. I 1858 ønskede borgerrepræsentationen busten udskiftet med Frederik den Syvende og ansøgte samtidig om en reol til Danske Lov og *Schous Forordninger*; man fik reolen.

Det nye hus fik hele ni arrestkamre, nemlig seks eneceller, to fællesceller og en gældsarrest, og de kom i brug straks, i forbindelse med indvielsen overførtes fire mandlige og én kvindelig arrestant fra Frydenstrand, »alle til Fods, men forsvarligt bundet i Reb«. Gældsarresten benyttedes så godt som ikke – da kreditor skulle betale, var det at smide gode penge efter dårlige at sætte debitor i arrest – så senere blev den inddraget til en velkommen udvidelse af arrestforvarerens bolig.

Som i andre byer fik rets- og politivæsenet, d.v.s. politiet og især arresten, en stadig mindre andel af kommunens drift, efterhånden som kommunen udvidede sit arbejdsområde. I 1870 udgjorde disse udgifter 11,9 % af kommunens samlede udgifter, i 1910-11 kun 2,6 %.

Regelmæssige bygningssyn sikrede imod, at arresten forfaldt, og rutinemæssigt fremsendtes kopi af protokollen til amtmanden i Hjørring. 1901 kom en lille reprimande:

»Ved Fremsendelse af Protokol om Bygningssyn ved Arresthuset i Frederikshavn ses, at den er udfærdiget paa en af de nymodens mekaniske Skriveapparater.

Skrivelsen bedes genfremsendt i haandskrevet Stand, da man ingen Erfaring har om Skriveapparatets arkivmæssige Holdbarhed.«

De indsatte kan to og to spille poolbillard i fritiden, når de har booket plads hos personalet.

Det var ikke pjat eller kun pjat. Helt til nyeste tid har valget af det rette, d.v.s. mest holdbare blæk til udfærdigelse af kirkebøger været genstand for omhyggelige overvejelser.

Til erstatning for dette anathema mod skrivemaskiner fik arresten elektrisk lys allerede i 1904, centralvarme først i 1932, hvor kakkelovnene fjernedes.

Byfogederne udskiftedes hurtigt i jagten på bedre embeder, men arrestforvarerne blev, længst *A. Rapp* fra 1893 til 1928, hele 35 år. Hans jubilæum 1918 faldt sammen med byjubilæet, så da Christian den Tiende og dronning Alexandrine kom med toget fra Klitgaarden på Skagen til den store fest, havde Kongen fortjenstmedaljen i sølv med til Rapp, arrestforvareren har nu borgerlig respektabilitet.

Som andetsteds blev justitsvæsen og kommune skilt i 1919. Her rykkede kommunen ud, og samtidig udvidedes huset til to etager i hele forløbet med plads til både politi og ret. Arresten var uændret – kapacitet 11 i 1923 – selvom arresterne i Skagen og på Læsø samtidig nedlagdes.

Fra den tyske besættelse kendes en uhyggelig historie: Murermester *Valdemar Vangsted* (1889-1944), der var uhyre aktiv i modstandsbevægelsens efterretningstjeneste, arresteredes 16. november 1944 og indsattes i Frederikshavn arrest. Tyskerne opfordrede hans hustru til at aflevere tøj og fødevarer til ham, men da hun mødte ved arresten, blev hun selv anholdt og indsat i tre uger i Aarhus arrest. Allerede den 20. november meddelte tyskerne hende, at hendes mand havde begået selvmord to dage forinden, men da liget aldrig er lokaliseret, endsige udleveret til begravelse, er det unægtelig en nærliggende tanke, at han er død under tortur.

1946 kom den sagnomspundne arrestforvarer *P. Vissing Kjeldsen* til Frederikshavn og blev der til halvfjerdsårsdagen i 1975. Han nåede trods en hjerneblødning, der lammede hans højre side og kun levende ham brugen af tre fingre på venstre hånd til at skrive med, at færdiggøre sine erindringer i 1991 – beskedent kaldet artikler – kort inden sin død. Der er næppe en ældre fængselsmand, som ikke har et eksem-

plar. De giver underholdende og tankevækkende glimt fra hans egen karriere, bl.a. en juleaften med juleevangelium, oplæst af en gammel fange, og »Dejlig er Jorden«, samt hans tid i 1946 med Schalburgmændene, der hyldede ham som »Den gamle Dyrepasser«, da han rejste til Frederikshavn, men også nyttige oplysninger om Frederikshavn arrest, alt krydret med fængselspoesi, som ikke bør glemmes. Læseren af disse erindringer husker den purunge tyske flygtning Heinz, der måtte indsættes i arresten i 1947, fordi han blev ved med at flygte fra lejren for at komme hjem til Bayern. Han blev arrestens solstråle og forkælet af alle, og man tilgav, at det dansk, han lærte at tale, var alt andet end stuerent, han havde jo lært det af medfangerne. Da han efter

nogle måneder skulle løslades og sendes til Tyskland, organiserede Vissing Kjeldsen en større indsamling af mad og tøj til ham, endog en rejsekuffert og en overfrakke med fløjlskrave som gave fra fru Vissing Kjeldsen. Men ak, af et brev han sendte efter ankomsten til en lejr ved Hamborg, fremgik, at grænsevagterne havde taget alt fra ham, også overfrakken, hvad der gjorde mest ondt. Ti år senere sendte han et brev fra fremmedlegionen, og flere breve fra Vissing Kjeldsen fremkaldte aldrig svar. Heinz er vel faldet i kamp.

Da Vissing Kjeldsen tiltrådte, var der godt overfyldt, hele 51 fanger, det var jo i retsopgørets tid. Der var gamle planer om om- og tilbygning, arresten er fuld af tegninger og forslag, men først i 1958 kom

Drivhuset bliver passet af indsatte og ansatte.

man i gang. Der blev købt et stykke jord af kommunen, og 1962-64 tilbyggedes en helt ny fløj. Som i 1845 overholdt man budgettet – overslag 800.000 kr., pris 764.768 kr., entreprenører murermester Arnold Frode Jensen & Søn og tømrermester Svend Marklund. Der var dog dem, der nærrede nostalgiske følelser for det gamle hus. En gammel fange, der samtidig løslodes, afleverede en *Hyldest til det gamle arresthus* (melodi: »Jeg elsker den gamle, den vaklende rønne«). Første og de to sidste vers fortjener gengivelse (rimet »festerus« og »arresthus« er ikke dårligt):

Jeg elsker den gamle, den fattige celle,
 hvor dagen blev lys, selvom himlen var grå,
 hvor alting fortalte om 100 års ælde,
 men det kan I andre vel ikke forstå.

...

Jeg elsker din gård med de blomstrende roser
 og det bli'r et savn, når I åbner den ny,
 for her findes slet ingen plads til mimoser,
 ja, ikke et sted, hvor en blomst finder ly.

Så husk nu i dagens berusende festrus,
 At fanger skal også ha' skønhed og ånd,
 Og nu, når I åbner det nye arresthus,
 Lad blomsterne lette de snærende bånd.

Vissing Kjeldsen bønhørte den gamle fange, der blev indrettet blomsterbede i alle cellegårde.

Han nævner en kapacitet på 32 efter ombygningen – uforståeligt, da 1988-oversigten nævner 24 – gode værkstedsforhold, nyt lægeværelse, advokatkontor, besøgsværelser, kontorer og moderne køkken. Samtidig nedlagdes Sæby arresthus (12 pladser i 1923).

Med berettiget stolthed skildres det heldigt gennemførte forsøg med indretning af hjemmeværnslejligheden »Vandstedgaard« til hæftefanger i 1971, fyrretyve på én gang, alle københavnere. Der var kun ét uheld, da en af fangerne trods advarsler forlod stedet for at komme ind til byen og tale i automattelefon, han blev prompte indsat i arrest til afsoning af alle 40 dage. Ellers gik det perfekt med meningsfyldt arbejde til alle – mange var dygtige håndværkere – og næsten selvforvaltning med kun to arrestbetjente i tjeneste ad gangen.

Tilbygningen i 1964 var ikke den sidste udvidelse. I 2004-05 var Frederikshavn blandt de ni arresthuse, der fik ekstra pladser, en ny vinkelfløj bragte kapaci-

En del af de indsattes beskæftigelse består af ompakning og mærkning.

FREDERIKSHAVN

teten op på 28 og gjorde Frederikshavn til den største arrest i Vendsyssel, ligesom den gamle, stadig i brug værende del af arresten er den ældste fungerende arrest i kongeriget. Udnyttelsesprocenten i 2009 er opgjort til 88,8. I 2008 var Frederikshavn blandt de

arrester, der aflastede Hjørring under denne arrests midlertidige lukning.

Men trods disse udvidelser er der stadig bindingsværk i arresthusets port og en ret åben have med drivhus for enden af gården.

Politiets afhøringer kan også finde sted i arresthusets besøgsrum.